

*Det kulturella djuret:
om människans
evolution och
tänkandets utveckling*

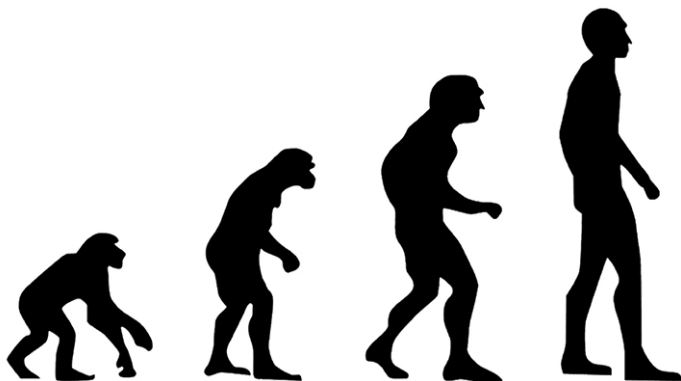
Vad innebär det egentligen att vara människa? I sin bok *Det kulturella djuret* ger docent Patrik Lindenfors en överblick över hur vi människor fungerar, både som individer och som art. Detta är kunskap som vi alla behöver för att på ett adekvat sätt kunna förstå oss själva och varandra, vilket i sin tur är nödvändigt även för vår förståelse av resten av tillvaron. Som individer formas vi både av våra gener och av de kulturer vi växer upp i, ett ständigt samspel mellan det biologiska och det sociala. Som art tar vi detta samspel ett steg längre; å ena sidan formas våra kulturer bland annat utifrån våra genetiska förutsättningar, å andra sidan har våra genetiska förutsättningar över tid formats bland annat av att våra förfäder har levt just i mänskliga kulturer. Lindenfors går igenom kännetecknen på vad som skiljer tamdjur från vilddjur, och konstaterar att vi människor uppvisar alla de biologiska tecknen på att vara

just tamdjur. Skillnaden mellan hundar och människor är här att medan hunden blev tämjd av en annan art, människan, så har mänskligheten istället blivit tämjd av sig själv.

Över sina 252 sidor (285 sidor med noter och referenser) spänner boken över ett brett spektrum av viktiga aspekter. Läsaren får en inblick i biologisk evolution, kulturell evolution, personlighetstest och psykiatriska diagnoser, hur människor respektive djur lär sig saker, hur vårt tänkande utvecklas och fungerar, och så vidare. Med kulturell evolution menas hur våra kulturer utvecklas över tid. Den grundläggande dynamiken är samma som att den biologiska evolutionen inte premierar livsformer som är bäst utifrån en eller annan idé om vad som är bra i sig, utan istället premierar de livsformer som rent praktiskt är bäst anpassade för att överleva och för att fortplanta sig i den miljö där de befinner sig. På samma sätt premierar

våra kulturers utveckling inte nödvändigtvis de idéer som är rimligast och mest fruktbara, utan istället de idéer som i den rådande situationen är bäst anpassade för att överleva och för att få spridning i den aktuella kulturella miljön. Samtidigt så är det just den kulturella evolutionen som gör människan unik. Alla levande varelser har biologisk evolution, och vissa avancerade apor med flera har tillräckligt avancerade sociala samspel för att det ska kunna kallas för kultur. Men endast människan har så pass avancerade språk och sociala världar att det blir en kulturell evolution där vi kan sprida och vidareutveckla varandras idéer.

Samtidigt som vi är djur så är vi också annorlunda än alla andra djur. Det vore orimligt att använda andra djurarter som mall för hur människor bör vara eller för hur människor "egentligen är". I kapitlet "Vi är vår historia, inte våra släktingar" påpekar Lindenfors att såväl schimpanserna och bonoboaporna (vilka är våra närmaste släk-

tingar) som andra apor alla är väldigt olika inte bara från oss människor utan även från varandra. Hänvisningar till naturen går att använda till att rättfärdiga vilka normer som helst, och i den mån vår biologiska och/eller kulturella evolution hittills har premierat ett visst sätt att fungera så bör det inte tolkas som att just detta sätt att fungera skulle vara önskvärt eller oundvikligt.

Boken motbevisar klassiska dikotomier

Vår kultur innehåller många klassiska frågor vilka på ett eller annat sätt är rent nonsens. En sådan fråga är vilken faktor det är som ligger till grund för vilka vi är: "Är människan formad av sin kropps biologiska natur, eller av sin uppväxtmiljös sociala kultur? Arv eller miljö, vilken av dem är det som gäller?" En annan sådan nonsensfråga är huruvida människan har fri vilja eller inte. Problemet med dessa frågor är att de utgör falska dikotomier. De uppmuntrar, och uppmuntras av, ett begränsande dikotomistiskt sätt att tänka. *Det*

kulturella djuret slösar inte energi på att lyfta fram och diskutera dessa frågor, men lägger desto mer utrymme på att visa varför frågorna är felaktiga. Det biologiska och det sociala samspelar med och formar varandra. Det finns faktorer som ökar vår frihet, och det

Endast människan har så pass avancerade språk och sociala världar att det blir en kulturell evolution där vi kan sprida och vidareutveckla varandras idéer.

finns faktorer som minskar den; ”Du tänker själv, men aldrig självständigt”, som bokens sista kapitel heter. Genom att förklara hur tänkande och språkförmåga i grund och botten är biologiska processer som utvecklats genom hjärnans evolution rycker boken undan mattan för dikotomin mellan kropp och själ, för att istället visa upp människan som en komplex helhet. Själva bokens titel, ”Det kulturella djuret” besvarar indirekt den outtalade frågan om huruvida vi är djur *eller* kulturella varelser. Svaret är så klart att vi är både och, inte antingen eller; människan är det kulturella djuret.

Genom att lära sina läsare om samspelet mellan biologi och kultur gör boken indirekt en stor insats för den gren av diskurskritik som vi kan kalla för dikotomikritik, att synliggöra och problematisera vilka dikotomier som används, i vilken mån och på vilka sätt den aktuella uppdelningen är rimlig eller orimlig, vad som faller mellan stolarna respektive faller utanför skalan, vilka fördelar eller nackdelar som skulle finnas med att använda andra ändpunkter eller att använda fler än två ändpunkter. Precis som källkritik och normkritik så utgör diskurskritik och dikotomikritik inriktningar av kritiskt tänkande. Det handlar om att synliggöra och förhålla sig kritisk till de källor, normer, diskurser respektive dikotomier som används. I de flesta frågor håller *Det kulturella djuret* sin dikotomikritik på en indirekt nivå, men när den kommer in på personlighetstester så går den rakt på sak. Med bland annat sin egen personlighet som exempel visar Lindenfors varför det populära mätinstrumentet Myers-Briggs inte fungerar, just genom att beskriva testet och påvisa att det bygger på falska dikotomier. Testets grundstomme utgörs av fyra

motsatspar; varje människa skulle vara antingen extrovert eller introvert, antingen fokuserad på sinnesförmåelser eller på intuition, antingen inriktad på tanke eller på känsla, antingen benägen till bedömning eller till perception. Denna idé fungerar inte, för i den mån det alls fungerar att göra sådana uppdelningar så utgör dessa glidande skalor snarare än svartvita dikotomier. Många hamnar någonstans i mitten, och därmed blir det helt godtyckligt vilket fack som testet råkar knuffa in dem i. För egen del noterade Lindenfors att han hade en tydlig position på två av testets fyra dikotomier, men däremot föll mellan stolarna på de båda andra.

Hur boken kan användas

Det kulturella djuret är informativ, gedigen och trevligt skriven. Samtidigt är den även tämligen lättläst i förhållande till dess höga kunskapsnivå. För en välutbildad skeptiker som redan är insatt i bokens ämnen kan boken erbjuda en trevlig lästund med god chans att fylla en och annan kunskapslucka samt fylla på med argument inför framtida diskussioner och eventuellt ge en eller annan ny insikt. För en läsare som är välutbildad men inte är så insatt i just dessa frågor torde boken utöver dessa kvaliteter dessut-

I de flesta frågor håller *Det kulturella djuret* sin dikotomikritik på en indirekt nivå, men när den kommer in på personlighetstester så går den rakt på sak.

om ha ännu mer att ge. Vilket fält en person än specialiserar sig på så är det alltid en fördel att vara insatt i hur mänskligt tänkande fungerar. Till dessa båda målgrupper rekommenderar jag sålunda boken mycket varmt.

För en läsare som inte är så välutbildad torde boken å ena sidan vara betydligt tyngre att ta sig igenom, men å andra sidan fortfarande vara läsbar. Om den hade haft ett sakregister och/eller fler underrubriker så hade det förmodligen gjort boken i dess helhet mer lätthanterlig för en del läsare, samtidigt som alla hade fått lättare att använda den för att slå upp specifik information. Förhoppningsvis kommer detta i en framtida upplaga. Boken torde i vilket fall vara för tungläst för barn, men borde kunna fungera för många ungdomar. Dess prosa förefaller mig vara både tydlig och pedagogisk, så jag tänker mig att den skulle kunna fungera som utbildningsmaterial. Detta inte enbart vid studiecirklar och dylikt för vuxna, utan eventu-

ellt även som frivillig överkurs att erbjuda till gymnasieelever som studerar relevanta ämnen såsom biologi och psykologi. För min egen del tror jag att jag själv skulle ha haft stort utbyte av boken redan när jag var i den åldern. Även för yngre barn kan boken komma till nytta, men då via att föräldrarna läser den och använder det de lärt sig till att förklara för barnen på deras egen nivå.

Xzenu Cronström Beskow

Övriga källor och lästips

Cronström Beskow, Xzenu, "Kritiskt tänkande, normkritik och HBTQ+", *Folkvett 2016:3-4 Drakes plåt*, (2016): 46-71.

Eriksson, Lars Torsten. *Kritiskt tänkande: utan tvivel är man inte riktigt klok*. Liber, 2018.

Lindfors, Patrik. *Det kulturella djuret: om människans evolution och tänkandets utveckling*. Ordfront förlag, 2019.

Olausson, Peter, "Källkritik", *Folkvett 2017:1 Källkritik*, (2017): 10-32.